DR. TÓTH GÉZA

Fejlődés és hanyatlás kombinációja Észak-Alföldön

Új, figyelmet érdemlő kiadvány jelent meg a közelmúltban az MTA Regionális Kutatások Központja (RKK) és a Debreceni Egyetem (DE) Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma közötti együttműködés keretében, a „Magyar tudomány ünnepe, 2007" alkalmából. Az Észak-Alföld területfejlesztéséről, modernizációjáról szóló kötet három markánsan elkülönülő részre tagolódik.

A „Területpolitika – regionalizmus – gazdaság" című rész első tanulmányában Horváth Gyula, az RKK főigazgatója Magyarország modernizációja és a regionális átalakulás összefüggéseinek kérdését boncolgatja. Rámutat arra, hogy a területpolitikában paradigmaváltásra van szükség. Megállapítja ugyanis, hogy a „régió a gazdaság fenntartható növekedését és a térszerkezet korszerűsítését szolgáló, önálló finanszírozási forrásokkal rendelkező, autonóm fejlesztéspolitikát megvalósító, önkormányzati jogosítványokkal felruházott területi egység." Ebben az értelemben hazánkban még nem működnek régiók, s a szerző ebben a vonatkozásban vázolja fel a paradigmaváltás elméleti és gyakorlati kereteit.

Rechnitzer János, az RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézetének igazgatója cikkében a tudást mutatja be a regionális fejlődés új erőforrásaként. Fontos megállapításának tekinthető, hogy a humán erőforrást hatásmechanizmusaival együtt célszerű vizsgálni. Négy blokkot különböztet meg: az emberi tényezőket, az életminőséget, az életkörülményeket, végül a tudás és ismeretközlés hálózatát. Kiemeli, hogy a tudás új összefüggéseket ad a regionális folyamatoknak, s így új fejlesztési irányok dolgozhatók ki a területi egységekre, amihez új elemzési módok és vizsgálati szempontok szükségesek.

Baranyi Béla, az RKK Alföldi Tudományos Intézetének osztályvezetője tanulmányában az észak-alföldi régió helyzetét vizsgálja a régiók Európájához viszonyítva. Megállapítja: „ma még úgy tűnik, hogy a régióban hosszú ideig a fenntartható fejlődés és a hanyatlás kombinációja fog érvényesülni". Nyitott kérdésként említi továbbá a modern és a hanyatló szerkezetű térségek egymáshoz mért arányát és jövőbeli folyamatait. A regionális identitás, illetve a regionális funkciók várhatóan egyre erősebbé válnak az észak-alföldi régióban a kutatások szerint.

Kovács János, a DE docense a terület- és településpolitika hazai változásait elemzi. Cikke talán legérdekesebb részében a régió–megye–kistérség fejlődési dilemmájáról ír. Rámutat arra, hogy miközben az EU a regionális fejlesztésekre helyezi a gazdaság- és társadalomfejlesztésben a hangsúlyt, Magyarországon nem tudunk megszabadulni sem a Budapest-központúságtól, sem a megyerendszer elsőbbségi gyakorlatától. Kiemeli továbbá az állandóan változásban lévő településszerkezet területi fejlődésben megnyilvánuló szerepét, a települési önkormányzati rendszer problémáit.

Nagy János, a DE intézetigazgatója kutatásában a régió bruttó hazai termékének alakulását boncolgatja. Megállapítja, hogy Észak-Alföld GDP-je közép-európai összevetésben meglehetősen alacsony, s a növekedés üteme nem elég ahhoz, hogy a régió érdemben felzárkózzon az Európai Unióhoz. Ágazatokat külön vizsgálva a régió részesedése különösen a mezőgazdaságot tekintve jelentős, közel 20%-os, míg az ipar és építőipar ágazat 10%-kal, a szolgáltatások ágazat 9,4%-al részesedik. A régióban nem történt meg a szerkezetváltás, az itt működő vállalatok versenyképessége korlátozott. Kulcskérdés ezért a regionális versenyképesség erősítése, s ennek érdekében következetes fejlesztéspolitikára van szükség.

Ványiné Széles Adrienn, Vincze Szilvia, Harsányi Gergely, Harsányi Endre, Nagy János, a DE munkatársai írásukban a régió vállalkozási környezetét és abban a külföldi tőke szerepét elemzik. Arra hivatkoznak, hogy egyrészt a hátrányos helyzetből fakadóan, másrészt viszont tudatos vagy rosszul meghozott döntések következtében meglehetősen kevés külföldi működő tőke érkezett Észak-Alföldre, illetve az itteni vállalkozások alig jelennek meg az exportpiacon. Számos kutatás viszont azt mutatta ki, hogy azon régiók tudnak komoly fejlődési pályát bejárni, amelyek erős exportpotenciállal rendelkeznek. Így a beavatkozás Észak-Alföldön kiemelten fontos lenne.

Andrew Fieldsend és Csapóné Riskó Tünde (ugyanazon egyetem részéről) egy magyar–román határ menti vidékfejlesztési tanácsadóközpont létesítésének és működésének tapasztalatairól számolnak be.

Harsányi Endre, Vincze Szilvia, Harsányi Gergely és Ványiné Széles Adrienn közös tanulmányukban az Észak-alföldi beruházásokkal, illetve infrastrukturális jellemzőkkel foglalkoznak. Rámutatnak arra, hogy a régióban meg kell teremteni a versenyképes gazdaság alapjait, ehhez létre kell hozni a szükséges infrastrukturális hátteret.

Kulcsár Balázs, a DE PhD-hallgatója az agrárrozsdaövezetek hasznosítási lehetőségeit elemzi cikkében.

Az első fejezetet lezárva Kormos Zoltán, a KSH tanácsosa, debreceni PhD-hallgató az élelmiszeriparnak a régióban betöltött helyét és szerepét szemrevételezi. Tanulmánya talán legfontosabb megállapítása szerint a régió adottságaihoz igazodó élelmiszeripar a mezőgazdaságon keresztül nagyban hozzájárul a megfelelő környezeti állapot kialakításához és fenntartásához, mely a társadalom létalapját képezi. Éppen ezért fontosnak tartja, hogy az operatív programok keretében csak olyan fejlesztések legyenek támogatandók, amelyek nem haladják meg a természeti környezet eltartóképességét és terhelhetőségét, valamint nem okoznak visszafordíthatatlan károsodást a természetben.

A kötet második része „A régiófejlesztés társadalmi alapjai – humánerőforrások" címet viseli. Az első tanulmányt Balcsók István, az RKK Alföldi Tudományos Intézetének munkatársa jegyzi. Megállapítja, hogy a régió munkaerőpiacát az országos átlagnál sokkal rosszabb foglalkoztatási, munkanélküliségi és inaktivitási mutatók, illetve a régión belül is igen jelentős területi-települési különbségek jellemzik. Az utóbbi évek kedvezőtlen folyamatai következtében Észak-Alföld lemaradása tovább romlott mind országos, mind európai uniós összehasonlításban.

Vincze Szilvia, Harsányi Gergely, Ványiné Széles Adrienn és Nagy János az egyetem részéről a régió foglalkoztatási és munkatermelékenységi helyzetét elemzik. Felhívják a figyelmet arra, hogy szükség van a régióban a foglalkoztatás ösztönzésére. A térségnek alkalmazkodnia kell az EU gazdasági munkamegosztásához, és ehhez kell rendelnie a szerkezetváltást követően kialakuló stratégiai ágazatait és a humán erőforrás fejlesztését.

Hajdú Zita, a DE tudományos segédmunkatársa az idegen nyelvi munkaerő-piaci igényeket meghatározó tényezőket vizsgálja az Észak-Alföldön. Tanulmányának egyik legérdekesebb része annak az empirikus kutatásnak a bemutatása, mely a régió 112 foglalkoztatója körében készült, s az idegen nyelvek iránti igényükkel kapcsolatos.

Harsányi Gergely, Vincze Szilvia, Ványiné Széles Adrienn és Harsányi Endre a régió humán erőforrásaival és kutatás-fejlesztési helyzetével foglalkoznak munkájukban. Kiemelik, hogy Közép-Magyarország után Észak-Alföld kutatás-fejlesztési intézményi hálózata a második legjelentősebb az országban, bár ezt (összetevői, jellege miatt) eddig nem sikerült a mindennapokban kamatoztatni. Ezért a jövőben a régió felzárkózása szempontjából kulcsfontosságú a K+F-tevékenységre alapozva az innováció betelepülésének és fejlődésének elősegítése.

Mohácsi Márta, az egyetem PhD-hallgatója az Agrártudományi Centrum vállalati kapcsolatainak szerepéről írt rövid bemutatót, illetve elemzést.

Rőfi Mónika és Vincze Szilvia, az egyetem munkatársai a Debreceni Egyetemen végzettek körében készített karrierkövetési vizsgálat eredményeit mutatja be.

Nagyné Demeter Dóra PhD-hallgató a régióban levő családi gazdaságok működési feltételeit kutatta. A régió jövőképét felvázolva kimutatta, hogy olyan komplex ágazati fejlesztési koncepciót kell kimunkálni, mely felvállalja az agroökonómiai potenciál megőrzését, az élelmiszer-biztonság növelését, a járványvédelmi feladatok javuló ellátását, a versenyképesség erősítését stb. Ezeken a területeken a családi gazdaságok hangsúlyos szerepet kaphatnak.

Móré Mariann, a DE főiskolai adjunktusa a magyar agrárgazdaságnak a régióban való társadalmi megítélését vizsgálta sajtó-tartalomelemzés módszerével. Kutatása alapján megállapítja, hogy a mezőgazdaság társadalmi megítélésével kapcsolatban a többségében kedvezőtlen jelenségeket hangsúlyozó tömegkommunikációs összkép szerepet játszhat a negatív benyomás hosszú távú fennmaradásában.

A kötet záró, harmadik fejezete „A régiófejlesztés természeti alapjai" címet viseli. A rész első tanulmányát Sinóros-Szabó Botond, a DE tanára és Dinya László, a Károly Róbert Főiskola tanszékvezetője jegyzi. A szerzőpáros a fenntartható regionális értékhálózatnak nagy sűrűségű energiaterekben való kialakításával és működtetésével foglalkozik tanulmányában. Elméleti és szakmai ismeretek, valamint tapasztalatok alapján részletesen bemutatja, hogy milyen megközelítésben célszerű foglalkozni az energetikai nagyberuházás térségi rendszerbe illesztésével, végül bemutatja a tényleges megvalósításig elvégzendő feladatokat.

Huzsvai László docens és Dobos Attila tudományos munkatárs (DE) a napenergia, a kukorica, illetve a bioetanol problematikáját boncolgatják.

Koncz Gábor, az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet tudományos segédmunkatársa és Mező Barna, a Hajdúböszörményi Önkormányzat osztályvezetője a megújuló energiaforrások régióbeli területfejlesztési szerepét vizsgálják. Tanulmányukban ismertetik a régió potenciálját a megújuló energiaforrások hasznosítására, illetve a hasznosítás jelenlegi szintjét. Végül, de nem utolsósorban elemzik a régió e területen ismertté vált fejlesztési elképzeléseit.

Solyok Dénes, Megyes Attila és Rátonyi Tamás (DE) a biodízel-alapanyag előállításának jelentőségét mutatják be az észak-alföldi és az észak-magyarországi régióban. Részletes cikkükben szemléltetik az olajos növények világpiaci jelentőségét, a biodízel gazdasági és környezetvédelmi megítélését. Bemutatják a Magyarországon jelenleg létező és tervezett biodízel-előállító kapacitást, valamint a melléktermék kezelésének kérdését és a beszállítói kapcsolatok jelentőségét is.

Érdekes cikket olvashatunk Dövényi-Nagy Tamás, az egyetem ügyvivő szakértője tollából az agrometeorológiai adatok webes megjelenítésének kérdéséről.

Nyizsalovszki Rita, az egyetem tudományos munkatársa a régió természeti potenciáljának a talajhasználatra és a mezőgazdasági termelésre gyakorolt hatását vizsgálta. Tanulmányában rámutat, hogy a termőhelyi adottságokat tekintve a régió az országos átlaghoz viszonyítva kedvezőtlen helyzetben van, míg bizonyos földhasználati ágakban jelentős potenciállal bír. E tényezők kihasználása kiemelkedő lehetőséget teremt a régió agrártermelésének fokozására, és a mezőgazdasági munkahelyek számának növelésére.

Csatári Bálint, az RKK intézetigazgatója a hazai kistérségek területhasználatának változásairól mutat be néhány összetevőt. Megállapításai közül kiemelendőnek tartjuk, hogy az Alföld, a Mezőföld és a Kisalföld térségeiben a természetközelibb területhasználat felé való elmozdulást tekinti kívánatosnak, amihez tudatos, távlatos programokat tart szükségesnek.

Víg Róbert, Dobos Attila és Pongrácz Zoltán a DE és a Syngenta Seeds Kft. részéről a hajdúsági csernozjom- és réti talajok tápanyag-ellátottságának statisztikai értékelését végezték el. Vizsgálatuk jelentőségét az adja, hogy az egyoldalú földhasználat eredményeként romlott talajaink termékenysége, ami szükségessé teszi a helyspecifikus tápanyag-utánpótlás alkalmazását.

A kötetet Ványiné Széles Adriennek, az egyetem tudományos segédmunkatársának a szántóföldi klorofillmérésekről szóló tanulmánya zárja. A szerző vizsgálatát a kukoricahibridek nitrogénellátottsága meghatározásának területén mutatja be.

A kötet 33 szerző 380 oldalas, színvonalas munkája. Jó szívvel ajánlható mind a területfejlesztés, regionális folyamatok új összefüggései iránt, mind pedig az agrár- és vidékfejlesztés specifikus kérdései iránt érdeklődőknek. *(Baranyi Béla – Nagy János (szerk.): Regionalitás, területfejlesztés és modernizáció az észak-alföldi régióban. MTA RKK és a Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma, Debrecen, 2008)*

KOVÁCS ANDRÁS

Kalandos kirándulás változó falvainkban

Negyedszázaddal ezelőtt publikálta a hazai regionális kutatás két jelentős személyisége, Beluszky Pál és Sikos T. Tamás első átfogó falukutatásának eredményeit „Magyarország falutípusai" címmel. Az 1982-ben megjelent, azóta számtalanszor idézett alapmű céljában és alkalmazott módszereiben egyedülállónak számított (és számít napjainkban is), hiszen képes volt integrálni a leíró jellegű történeti-földrajzi megközelítést a modern, többváltozós matematikai-statisztikai módszerekkel, átfogó és egyben tiszta képet nyújtva a teljes magyarországi faluállomány térfolyamatairól, az egyes falutípusok fejlődési irányairól.

25 évvel az első „falutipológia" megjelenése után a szerzőpáros nem kevesebbre vállalkozott, mint a korábbi falukutatás megismétlésére napjaink dinamikusan változó társadalmi-gazdasági környezetében. A 2007-ben megjelent „Változó falvaink" című kötet azonban mégsem pusztán a korábbi vizsgálat „frissített változata", hanem a magyar falufejlődés történetének áttekintése, a jelenkori faluhelyzet átfogó bemutatása, valamint a hazai falukutatás módszertanának és eredményeinek értékelése.

A kötet első két fejezete a magyarországi falufejlődés történetét írja le a XIX. századtól napjain-